

Професійна підготовка студентів спеціальності «Дошкільна освіта»

до екологічного виховання дітей

О.І. Гаврило

кандидат біологічних наук, доцент

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

У зв'язку із швидким та катастрофічним поглибленням екологічної кризи постала гостра необхідність змінити систему взаємовідносин людства з природою. Але основою цього може стати тільки зміна свідомості людей, і починати цей процес доцільно з дошкільного дитинства. Такі завдання у вихованні дітей ставлять високі вимоги до вихователів у їх професійній підготовці, зокрема, отриманні знань та формуванні умінь. Але не меншу роль у цьому грають особистісні якості педагога, і особливо це необхідно для підготовки до екологічного виховання дошкільників. Приклад вихователя в природоохоронній діяльності, його ставлення до тварин і рослин визначає в подальшому поведінку дітей. У першу чергу помітною є проблема формування екологічної свідомості вихователів, оскільки далеко не всі вони мають достатньо знань про природні закономірності та залежності, а навіть при наявності таких знань мало хто поводить себе відповідно. Отже, актуальним постає питання професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до екологічного виховання дітей.

Проблеми структури та змісту психолого-педагогічної і фахової підготовки педагогічних кадрів дошкільного профілю зараз знаходяться у центрі уваги ряду дослідників, таких як Л. В. Артемова, Г. В. Беленька, В. М. Деда, О. О. Ковальова, Н. В. Лисенко та багатьох інших.

Наприклад, Н.В. Лисенко визначає такі складники екологічної культури, як наукова основа, екологічний світогляд, нове екологічне мислення, соціально-екологічний потенціал, екологічна відповідальність, екологічна ініціатива [11]. Різносторонні дослідження з професійної підготовки студентів спеціальності «Дошкільна освіта», у тому числі до екологічного виховання дошкільників, проведено М. І Ярославцевою [14].

Г. В. Беленька зазначає, що професійна компетентність вихователя складається з трьох основних компонентів: теоретичних знань, практичних умінь їх застосовувати та професійно значущих якостей, що дають особистості можливість вільно і впевнено діяти залежно від наявної необхідності та потреб навколишнього життя. Розвиток усіх трьох складових на основі позитивних світоглядних позицій педагога і становить компетентність фахівця [3]. У великій мірі це стосується і екологічних знань та умінь їх використання як у повсякденності, так і в педагогічному процесі.

А. М. Алексюк, проаналізувавши історію розвитку педагогіки вищої школи в Україні, виводить визначення професійної компетентності як професійної підготовленості й здатності суб'єкта праці до виконання завдань та обов'язків повсякденної діяльності [1]. Основними складовими професійної педагогічної компетентності є: система психологічних, загальнодидактичних та спеціальних фахових знань; система фахових умінь; професійні здібності та професійно значущі риси особистості. Умовами успішного формування професійної компетентності є: формування світогляду та спрямованості особистості, на основі яких відбувається засвоєння студентами знань і умінь; розвиток професійних здібностей та професійно значущих рис особистості в контексті набуття педагогічного досвіду; індивідуально-диференційований підхід до студентів у навчальному процесі.

У педагогічній літературі вказується, що рівень екологічної компетентності фахівця можна визначити за такими групами критеріїв: когнітивним, ціннісним та діяльнісно-практичним [11].

Когнітивний критерій включає: знання принципів організації та функціонування екосистем, що визначають якість навколишнього середовища, виробництва та здоров'я людини; знання про екологічну ситуацію рідного краю; вміння правильно аналізувати та встановлювані причинно-наслідкові зв'язки екологічних проблем; вміння прогнозувати екологічні наслідки людської та професійної діяльності, оцінювати екологічні відносини у контексті концепції стійкого розвитку країни. Ціннісний критерій – це: почуття

співпереживання та співчуття природі; незалежність в екологічних судженнях; переконаність у необхідності щоденно дотримуватися міри, норм і правил природокористування, бережливою відношення до природного середовища у повсякденному житті та професійній діяльності; стійкий інтерес до проблем взаємодії суспільства з природою, розуміння необхідності розв'язання виникаючих протиріч; необхідність у пізнанні екологічних відносин, інтерес до них у процесі навчання. Діяльнісно-практичний критерій: вміння протистояти проявам екологічного вандалізму у професійній сфері. у повсякденному житті та соціальній діяльності; звичка дотримуватися екологічних норм поведінки та проявлення екологічної ініціативи у процесі оволодіння професією.

Ефективність здійснення процесу формування фахової компетентності студентів у процесі навчання залежить від доцільно дібраного і чітко окресленого змісту навчальної діяльності й ефективних методів та прийомів навчання. Рівні компетентності можуть характеризуватися ступенем позитивного впливу особистості на довколишню дійсність. Чим вищий рівень професійної компетентності педагога, тим більш суттєвий вплив здійснює він на довколишню дійсність безпосереднім і опосередкованим впливом (через вихованців, їхніх батьків, оточення). Це пов'язано як зі збільшенням знань, досвіду, розширенням функцій професійної діяльності, так і зі збільшенням повноважень особистості.

Отже, метою нашого дослідження було визначення ефективності підготовки студентів до професійної діяльності, зокрема, формування їх екологічної свідомості та культури, оволодіння методами екологічного виховання дошкільників, а також розуміння важливості природничих знань як складової професійної компетентності вихователя на різних етапах навчання.

Для досягнення мети ми дослідили екологічну спрямованість студентів спеціальності «Дошкільна освіта», порівнявши її зі спрямованістю представників інших спеціальностей. Для цього було проведено опитування серед студентів 1-5 курсів таких напрямків підготовки: «Початкова освіта», «Практична психологія», «Соціальна педагогіка» та «Корекційна освіта».

Визначення ефективності підготовки до професійної діяльності, зокрема, формування екологічної свідомості та культури і оволодіння методами екологічного виховання дошкільників, відбувалося в ході спостереження та аналізу проведених занять природничого напрямку студентами четвертого та п'ятого курсів.

В першу чергу студентам було запропоновано оцінити власний рівень знань про природу. Знання – базовий показник екологічної компетентності, оскільки вони є основою у формуванні моделей будь-якої професійної діяльності. Так, І. А. Зімня [8] відносить до професійно-орієнтованих компетентностей новоутворення навчально-пізнавальні, інформаційні, комунікативні, соціально-трудова, особистісного самовдосконалення, внутрішні, потенційні, приховані психологічні. Щоб студенти мали знаннєву основу, повноту, глибину, осмисленість навчальної інформації, розуміння процесів, явищ і фактів природи тощо, вміння адекватно використовувати вивчений теоретичний матеріал у роботі з дітьми дошкільного віку, використовують термін предметні компетентності.

Основним компонентом предметного рівня екологічної компетентності є еколого-когнітивний, який передбачає оволодіння студентами таких категорій екологічних знань:

- наукові – ідеї, теорії, концепції, факти, які характеризують тенденції глобалізаційних, регіональних і локальних змін в екосистемах і біосфері, відносини людини з навколишнім середовищем;
- ціннісні – екологічні орієнтації людини на різних етапах розвитку суспільства, ідеали, ідеї, що характеризують природу та людину як універсальну цінність;
- моральні – система моральних та правових принципів, норм, правил, що регулюють відносини людини з природою;
- діяльнісні – допомагають відібрати матеріал з екологічної проблеми для виступу на конференції, диспуті, проаналізувати відповідну літературу.

В ході нашого дослідження виявилось, що в середньому 10,5% студентів різних курсів та напрямків підготовки, вважають, що вони мають природничі знання на «незадовільно». На спеціальності «Дошкільна освіта» кількість таких студентів дещо менша, але не набагато – 8,5%, а от для усіх інших спеціальностей це число складає 13,6%. На нашу думку, це тривожні результати, хоча й майбутні вихователі тут складають меншість, але майже десята частина їх не має достатньої підготовки з природничих дисциплін. Особливо можна виділити той факт, що двоє студентів п'ятого курсу оцінили себе на «одиницю». Дещо інше співвідношення показників рівня таких знань на «задовільно»: таким чином їх оцінили 38,6% студентів інших спеціальностей та 47,1% – представники «Дошкільної освіти»; а на «добре» – відповідно 45,5% та 38,6%. Як бачимо з наведених даних, «дошкільники» схильні більш критично оцінювати себе. Вважають, що мають відмінні знання лише 2,3% студентів інших спеціальностей та 5,7% – спеціальності «Дошкільна освіта» (див. рис. 1). Цікаво, що найбільш впевнено себе почувають третьокурсники, які відносно недавно вивчили навчальний курс «Основи природознавства з методикою»; на першому та другому курсах більшість оцінює свої знання на «три», а на п'ятому – на «чотири».

Базовою складовою екологічної свідомості та культури є не лише знання, отримані у навчальному закладі, а й спрямованість пізнавальних інтересів особистості майбутнього педагога. Тому ми попросили також оцінити свій інтерес до природи та екологічної ситуації. Тут різниця між представниками різних спеціальностей помітніша. Якщо дуже низький рівень інтересу в середньому складає 6,1%, то для студентів-«дошкільників» цей показник 2,9%, а для усіх інших спеціальностей – 11,4%. Середній рівень інтересу до природи практично в однаковій кількості студентів – на «задовільно» у 27,3% загалом та 27,1% у майбутніх вихователів дитсадків; на «добре» – відповідно 38,6% та 44,3%. Найвищий рівень пізнавального інтересу у чверті студентів спеціальності «Дошкільна освіта» (25,7%), та всього 13,6% – у представників інших напрямків підготовки (див. рис. 2).

Стосовно джерел інформації про природу, то практично в усіх групах більшість назвала спеціальні телепрограми. Цілеспрямовано їх шукають лише 22,9% студентів-«дошкільників» та 18,2% – усіх інших спеціальностей, а от дивляться, випадково натрапивши на них, більше половини – відповідно 65,7% та 54,5%. Друге за значенням джерело – це інтернет-статті, які читають 52% усіх опитаних, незалежно від спеціальності, однак відшуковують їх за бажанням лише 22,8% студентів ДО, та 27,3% з інших напрямків підготовки; зате читають, якщо випадково натраплять – 47,1% та 54,5% відповідно. Разом це складає досить велику частку. Книги про природу читають 47-48% усіх опитаних, і приблизно стільки ж отримують інформацію у ході спілкування з іншими людьми, однак серед «дошкільників» цей варіант назвали менше – 38,6% студентів. Наукові та науково-популярні журнали не користуються попитом: якщо загалом їх іноді читають 13,6% студентів, то з числа майбутніх вихователів – тільки 5,7%. Серед них також є такі, що зовсім не бажають дивитися телепрограми про природу (7,14%) та читати статті (10,3%) – останні

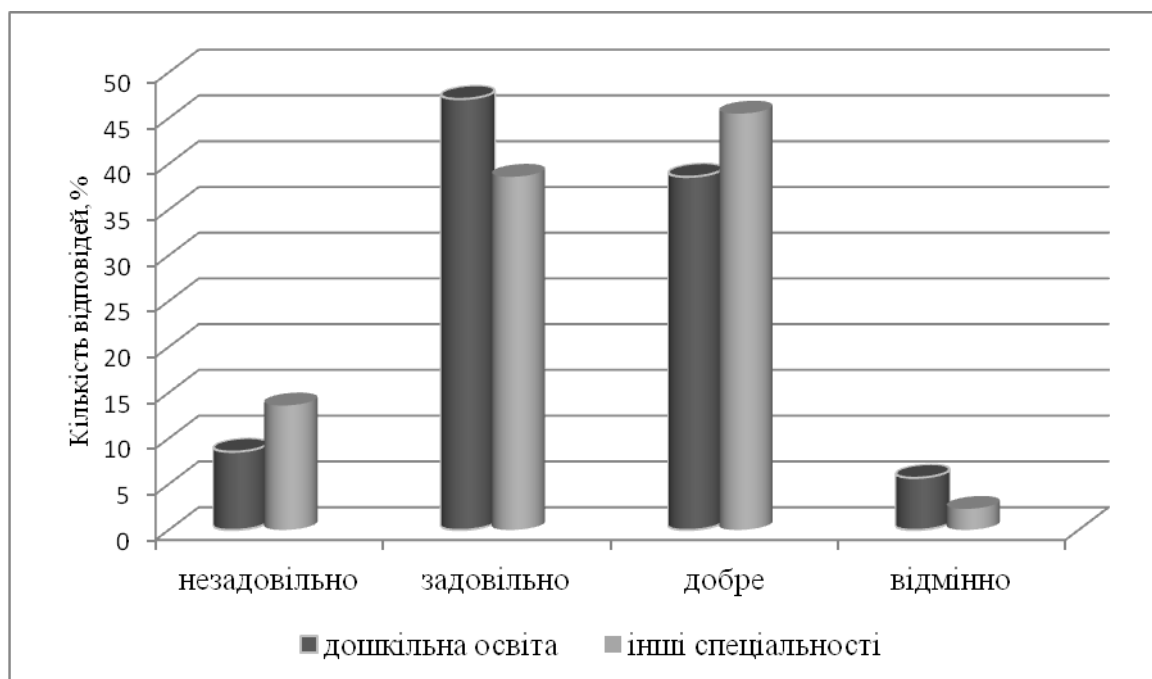

Рис. 1. Оцінка студентами власних знань з природничих дисциплін.

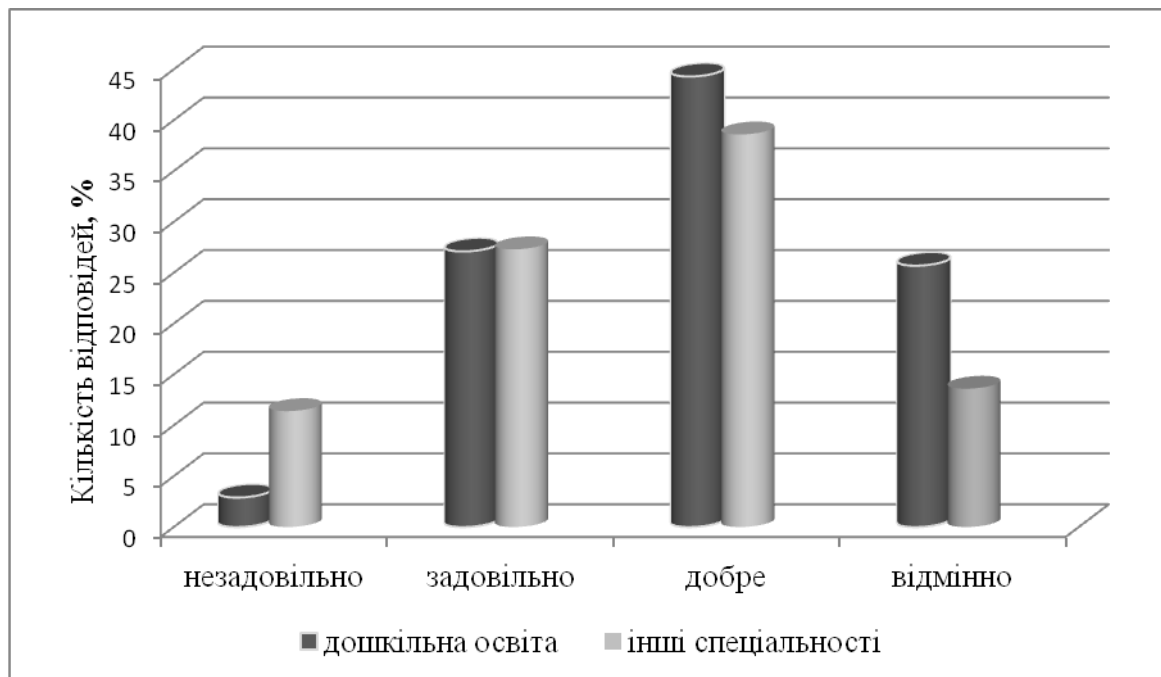

Рис. 2. Оцінка студентами власного інтересу до інформації про природу.

взагалі представлені тільки студентами спеціальності «Дошкільна освіта». Деякі вказали, що для них інформативними є прогулянки на природі, наукові дискусії з товаришами, або вивчення навчальних курсів.

Більшість із опитаних намагаються гуляти на природі, якщо є така можливість. Серед майбутніх вихователів таких 87,1%, а серед представників інших напрямків – 77,3%. Якщо 18,2% студентів різних спеціальностей вважають, що відпочивати на лоні природи варто тільки великим гуртом, весело, то на спеціальності «Дошкільна освіта» їх всього 4,3%. Зовсім немає студентів, які хотіли б прогулюватися лише в місті. Одиниці назвали серед форм відпочинку туристичні походи з батьками.

Отже, з результатів наведеного дослідження ми можемо виділити деякі проблеми, що визначають подальшу підготовку майбутніх вихователів до екологічного виховання дітей. По-перше, це відносно низький рівень знань з природничих дисциплін. Хоча, порівняно зі студентами інших напрямків підготовки, серед них менше тих, хто ставить собі «незадовільно», та більше відмінників у цій сфері, однак ці показники все одно досить невтішні. Інтерес до інформації про природне довкілля помітно вищий, що дає надію на самоосвіту майбутніх педагогів у подальшому, однак студенти, яким це зовсім не цікаво, також підуть працювати до дитячих навчальних закладів, де повинні

будуть ознайомлювати дітей з природою та провадити їх екологічне виховання. На результатах цієї роботи обов'язково відіб'ється байдужість вихователя до екологічних проблем, адже дошкільники добре уловлюють настрій та нещирість у міміці, голосі, поведінці дорослих. Таким чином, вихованці зрозуміють, що правила поведінки у природі, про які їм говорять, не є обов'язковими.

Ми вважаємо позитивним той факт, що значна кількість студентів дивляться телепрограми про природу, навіть якщо не завжди цілеспрямовано. Цікаво, що наукові статті в інтернеті для майбутніх вихователів є не таким важливим джерелом інформації, як телевізор. Читання книг та спілкування з іншими людьми також доповнюють ресурси, що дозволяють студентам підвищувати свій рівень знань. На жаль, наукові журнали не викликають у них зацікавленості. Однак спілкування з природою виявилось важливим для молодого покоління, і позитивним можна назвати той факт, що студенти ДО не вважають прогулянки у лісі розвагою з музикою та шашликами, порівняно зі значним числом таких думок у представників інших спеціальностей.

Навчальний курс «Основи природознавства з методикою» включає два блоки – власне природознавство та методику ознайомлення дітей з природою. На вивчення усього курсу природознавства відводиться по 20 годин лекційних та практичних занять. Це дуже мало, якщо врахувати, що студенти повинні засвоїти основи загальної фізичної географії, геології, гідрології, метеорології, географії України, цитології, ботаніки та систематики рослин, зоології, екології. Тому, можливо, саме п'ятикурсники оцінили свої знання найнижче. Для вивчення методики виділено також 20 годин лекційних та 22 – практичних, хоча сфера «Природа», наприклад, складає чверть змісту програми «Я у світі» для дошкільних навчальних закладів [2]. Це також недостатньо для засвоєння теоретичного курсу методики ознайомлення дітей з природою. З огляду на це формування еколого-когнітивного рівня екологічної компетенції при підготовці студентів за спеціальністю «Дошкільна освіта» вимагає розробки технології навчання, методики і змісту навчальних дисциплін на основі

принципів інтеграції, системності, безперервності, взаємозв'язку та єдності екологічних знань. Принцип інтеграції полягає в розробці інтегрованих і варіативних курсів з урахуванням гуманітарних, природничо-наукових і професійних знань. Принцип системності спрямований на системне отримання екологічних знань щодо взаємодії «людина – природа», умінь і навичок екологічної діяльності. Принцип безперервності характеризує безперервний характер отримання екологічних знань студентами в освітньому процесі. Принцип взаємозв'язку визначає взаємозумовленість цілей, завдань, методів, форм і прийомів навчання при визначенні змісту дисциплін на кожному етапі формування екологічної компетенції. Принцип єдності відбору змісту дисциплін дозволяє осмислити важливість і значущість екологічних знань в єдності з іншими природничо-науковими знаннями.

Необхідно акцентувати увагу на важливості розвитку не тільки уміння застосовувати готові, сформовані в різних освітніх сферах загальні навчальні вміння і наочні знання, а й уміння самостійно модифікувати їх, комбінувати, використовувати в різних поєднаннях. Потреба в такому вмінні зумовлена специфікою екологічних ситуацій: їх комплексністю, слабкою прогнозованістю. Таким чином, виникає проблема перенесення загальних навчальних умінь та уже сформованих наявних знань, у майбутні проблемні ситуації, про які ми знаємо дуже мало. Для майбутнього спеціаліста дошкільної освіти необхідним компонентом є здатність до творчості. У процесі ознайомлення дошкільників з природою та екологічного виховання ця складова дозволить ефективно застосовувати свої теоретичні знання з базових дисциплін та методик. Однак сам професійний розвиток студента вимагає творчих і нестандартних підходів.

У навчальні плани підготовки майбутніх вихователів було включено курс «Технології формування екологічної культури дошкільників», що дало можливість вдосконалити отримання ними професійних знань та умінь саме в галузі екологічного виховання. Нами було визначено мету вивчення цього курсу як теоретичну та практичну підготовку майбутніх вихователів до

використання педагогічно доцільних засобів, методів і форм організації природопізнавальної діяльності та формування екологічної культури дітей дошкільного віку. Серед завдань цього курсу є наступні:

- формування екологічної свідомості у студентів – майбутніх вихователів;
- вивчення освітнього та виховного значення основ природознавства в системі дошкільної освіти;
- вивчення основних методів та технологій формування екологічної культури та свідомості у дітей, за допомогою яких цей процес стає більш ефективним і оптимальним;
- знайомство з основними формами організації навчального процесу;
- отримання спеціальних знань про об'єкти, процеси та явища природи рідного краю як основ екологічної свідомості майбутнього вихователя та важливого фактора їх предметної і професійної компетентності.

Успішне виконання обов'язків вихователя дошкільного навчального закладу передбачає наявність у нього екологічної культури як у суб'єкта виховного процесу. Відповідно до визначення екологічної культури, зазначеного у «Концепції неперервної екологічної освіти України» [4], спеціалісти після отримання диплома повинні розуміти проблеми екологічного виховання дошкільників у єдності соціальних і педагогічних аспектів, мету і завдання всебічного виховання особистості, ґрунтуючись на взаємозв'язку положень психології, педагогіки та окремих методик викладання; знати принципи відбору навчального матеріалу для досягнення зазначеної мети; методи, прийоми і засоби ознайомлення дошкільників з природним оточенням.

Окрім власне теоретичних знань, такі спеціалісти повинні мати цілісні уявлення про екологічне виховання дітей у дошкільних закладах, вміти формувати пізнавальний інтерес і моральні якості особистості дитини по відношенню до природних об'єктів, організовувати спостереження та експериментальну діяльність дошкільників у природі та залучати їх до природоохоронної праці. Тому під час вивчення курсу «Технології формування екологічної культури дошкільників» студентам були запропоновані різні види

діяльності, які допомагали їм розвинути екологічну культуру й допомогти у підвищенні професійної компетентності в процесі оволодіння методикою екологічного виховання дітей дошкільного віку. Ураховуючи інтереси студентів, та їх схильності до тих чи інших видів діяльності, була розроблена програма, де при формуванні професійно-орієнтованого рівня екологічної компетентності в поєднанні з традиційними формами роботи ми використали інтерактивні: лекції проблемного характеру, лекції-вікторини, лекції-конференції, які сприяли формуванню критичності мислення, розвитку власної позиції щодо поставленої проблеми; ділові ігри та тренінг «Розвиток творчих здібностей майбутніх педагогів». Особлива увага була надана організації самостійної пошукової діяльності студентів. До пошукових педагогічних методів віднесені діалоги, дискусії, рольові імітаційні ігри, аналіз конкретних ситуацій.

Серед тем, які вивчалися студентами, є такі: «Еколого-педагогічна культура вихователя сучасного дошкільного навчального закладу», «Педагогічні цілі і зміст виховання у дітей дошкільного віку екологічної культури», «Теоретичні основи екологічного виховання», «Структура процесу екологічного виховання дітей дошкільного віку: методи, форми організації виховного і навчального процесу», «Виховання за допомогою слова. Екологічна казка», «Пошуково-дослідницька діяльність дітей у виховно-навчальному процесі ДНЗ; спостереження; експеримент; метод проєктів», «Ознайомлення з природою рідного краю», «Формування природодоцільної поведінки», «Еколого-розвивальне середовище дошкільного навчального закладу», «Значення куточка живої природи в екологічному вихованні дошкільників та його організація», «Методи організації діяльності дошкільнят по догляду за ділянкою дитячого садка», «Методика формування екологічних понять у дошкільників», «Народні традиції – джерело екологічного виховання».

Різноманітність характеристик методів навчання, велика кількість основ для їх класифікації викликали необхідність поєднувати кілька методів в екологічній освіті. У системі екологічної освіти відбір методів

підпорядкований завданням перенесення екологічної науки на систему навчальних дисциплін і використання дидактичних методів, які б сприяли не лише засвоєнню знань, а й набуттю практичних навичок їх впровадження в природодоцільну професійну діяльність. До формування еколого-педагогічної культури майбутнього спеціаліста причетні всі викладачі-предметники, однак центральне місце належить викладанню основам природознавства і методики ознайомлення з природою, оскільки відбувається основне інтегрування попередньо набутих знань, опанованих умінь і навичок з подальшим оформленням їх у єдину логічно-завершену структуру – еколого-педагогічну культуру. Таким чином організований навчальний процес стає ефективним і головним визначальним чинником її формування. Процес формування еколого-педагогічної культури майбутніх педагогів розглядаємо як комплексну організацію діяльності студентів, яка передбачає взаємозв'язок теоретичного і практичного навчання, творчої співпраці викладача зі студентами в організації й виконанні диференційованої самостійної роботи.

Якщо процес життєдіяльності студента в початковому закладі зводиться лише до репродуктивної діяльності, то його творчий підхід до професійної діяльності не формуватиметься взагалі або, всупереч йому, розвиватиметься у конфлікті зі стандартно організованим навчально-виховним процесом. При цьому у майбутнього фахівця складатиметься стійка установка на пасивний спосіб життя. Тому методологічно виправданою для повноцінного формування екологічної культури є діалектична єдність репродуктивного й продуктивного методів діяльності в усій системі навчання, виховання, громадському житті й спілкуванні. Студенти в ході дослідження з відповідальністю віднесли до усіх запропонованих форм роботи, методів та прийомів щодо підвищення їх власної компетентності у стінах університету. Одним із ефективних видів робіт, який, на думку студентів, сподобався їм найбільше, був аналіз педагогічних ситуацій. До уваги студентів був представлений ряд ситуацій за участю дошкільників та їх батьків. Майбутнім

вихователям потрібно було знайти правильне рішення і підібрати правильні методи, засоби та прийоми для виходу з ситуацій, що склалися. Таким чином, ми хотіли показати, що у формування екологічної культури дітей повинні приймати участь не лише вихователі, як організатори виховного процесу за межами сім'ї, а й батьки, які повинні у співпраці з вихователями досягати поставленої мети при формуванні будь-яких рис дітей. У свою чергу вихователі повинні знаходити правильні слова та компетентні поради для батьків, педагогічно правильно допомагати при виході з будь-якої ситуації.

На нашу думку, цілісна модель екологічної компетенції майбутніх вихователів повинна включати предметні, професійно-орієнтовані, життєві та особистісно-ціннісні рівні, яким підпорядковані професійні знання і уміння майбутнього фахівця в галузі дошкільної освіти. В умовах неперервної екологічної освіти абітурієнт, який приходить у вищий навчальний заклад, вже має певні екологічні компетентності. Саме тому на цьому етапі стає важливим переосмислення студентами своїх умінь і власного значення у системі екологічної освіти з метою ефективного формування компонентів професійної компетентності, що є необхідними вихователю дошкільного закладу. В ході експериментального етапу дослідження виявилось, що студенти, які вже мають теоретичне підґрунтя, сформоване у стінах вищого навчального закладу, можуть оперувати наданою інформацією і використовувати під час її практичного застосування. Для перевірки цього студентам було запропоновано відповісти на наступні запитання:

«Для чого студентам – майбутнім вихователям дошкільного закладу вивчати основи екології?»»

«Які компетентності повинні бути у вихователя дошкільного закладу для успішної реалізації завдань екологічної освіти?»»

На початку експериментального дослідження були отримані такі відповіді на перше питання: отримання базових знань з екологічної науки, щоб давати науково правильні та обґрунтовані знання дітям, підвищення рівня екологічної свідомості, бути компетентними у будь-яких питаннях.

При повторному опитуванні після вивчення курсу «Технології формування екологічної культури дошкільників» погляди студентів на перше питання розійшлися. Відповіді можна згрупувати таким чином:

основи екології потрібно вивчати для того, щоб вміти інтегрувати, переносити й використовувати набуті знання і досвід у конкретні ситуації життя та професійної діяльності;

мати здатність і готовність приймати обґрунтовані рішення, обираючи найбільш оптимальний для даної ситуації варіант;

вміти організовувати взаємодію з іншими людьми в межах екологічної діяльності;

розвивати власний професійний і особистісний потенціал, оволодівати новими способами екологічної діяльності.

Під час відповіді на друге питання спочатку назвали: екологічні знання (50%), професійні вміння (30%) і лише 20% респондентів переконані, що майбутній вихователь повинен володіти системою гармонійно поєднаних екологічних компетентностей. В кінці дослідження студенти аналізували окремо професійні та екологічні компетентності, що доводить розуміння ними специфіки цих понять. Серед екологічних компетентностей були названі такі: обізнаність із екологічною проблематикою, усвідомлення екологічних проблем місцевого рівня, наявність досвіду вирішення екологічних проблем; місце екологічних цінностей в особистісній ієрархії; характер ставлення до природи, екологічно безпечна поведінка й діяльність у професійній та побутовій сферах; готовність приймати рішення і діяти в довіллі з мінімальною шкодою для нього, відповідальність за екологічні наслідки своєї діяльності; досвід здійснення екопедагогічної діяльності, що включає планування процесу екологічного виховання дітей під час занять та різноманітних видів діяльності. До власне педагогічних віднесли: вміння спланувати ефективні форми роботи з дітьми на екологічну тематику; розробити заняття, орієнтовані на формування екологічної культури й свідомості дошкільників; викликати зацікавленість дітей у вивченні природних закономірностей та у допомозі живим істотам.

Як видно з відповідей, студенти добре орієнтуються у завданнях поєднання екологічного виховання та педагогічної підготовки. Наприклад, згідно з К.В. Стецюк, процес формування екологічної компетентності студентів повинен включати наступні компоненти.

1. Формування адекватних екологічних уявлень. Така система уявлень дозволяє особистості знати, що і як відбувається у світі природи та між людиною та природою, і як варто поводитися з погляду екологічної доцільності. Так формується властива екологічній особистості включеність до світу природи. Головним орієнтиром при вирішенні цього завдання екологічної освіти є формування розуміння єдності людини і природи, що сприяє виникненню психологічної включеності у світ природи;

2. Формування ставлення до природи. Наявність екологічних знань не гарантує екологічно доцільної поведінки особистості, для цього необхідно відповідне ставлення до природи. Воно визначає характер взаємодії з природою, його мотивів, готовність вибирати екологічні стратегії поведінки, іншими словами, стимулює діяльність з точки зору екологічної доцільності. Так формується суб'єктивний характер сприйняття природних об'єктів, що властивий екологічній особистості.

3. Формування системи вмінь і навичок – тобто, технології взаємодії з природою [13].

Н. Рижова зазначає, що в теперішній час між метою і завданнями екологічного виховання та його змістом існують деякі протиріччя. Сутність протиріч містяться у наступному: декларовані завдання екологічного виховання базуються на новій парадигмі біо(еко)центризму, а відбір змісту і методик нерідко проводиться на основі старої парадигми – антропоцентричної. Усталена парадигма проявляється в екологічному вихованні через ряд стереотипів: “людина – цар – господар природи”; “шкідливі та корисні тварини, рослини”; необхідність бережного ставлення до природних об'єктів, їхня охорона пояснюється тільки з огляду на можливе їх використання людиною; розподіл природних об'єктів на гарні і потворні, небезпечні і безпечні, і часто

наголовнішим критерієм є ставлення педагога до того чи іншого об'єкта; “покращити природу”, “допомогти природі”, “примножити її багатства”. Покращувати стан деяких екосистем можливо за необхідності, але тільки в тому разі, коли паралельно люди дотримуються законів природи. Отже, як зазначає Н. Рижова, в екологічному вихованні, особливо дошкільників, необхідна зміна старої, традиційної антропоцентричної парадигми на нову, біо(еко)центричну [цит. за 7, 147]. З цим погоджується і Н. Кот, яка стверджує, що у практиці виховної роботи майбутні спеціалісти повинні засвоїти екоцентричну концепцію ставлення до природи [10]. В процесі екологічного виховання необхідно уникати оцінних суджень щодо об'єктів та явищ природи. З позиції екології живі організми або природні явища не можуть бути хорошими чи поганими, корисними чи шкідливими. Вони мають рівне з людиною право на існування, кожен з них займає у природі своє місце та грає важливу роль в екосистемах. Поведінка тварин та перебіг явищ визначається біологічними законами. Оцінні судження можливо застосовувати лише для характеристики вчинків людини по відношенню до світу природи. На заміну неприпустимим положенням повинні прийти наступні:

- людина – частина природи;
- міра речей – унікальність життя;
- узгодження своїх потреб з екологічними вимогами;
- повага до усіх форм життя.

Ознайомлення студентів з новою парадигмою біоцентризму сприяє розвитку їхнього інтересу до природи, ефективній підготовці до екологічного виховання дошкільників.

За дослідженнями Г.В. Беленької [3], основними етапами формування професійної компетентності студента у є: 1) адаптація до умов навчання (усвідомлення і осмислення вибору діяльності, корекція життєвих пріоритетів, формування основних світоглядних позицій та принципів); 2) індивідуалізація (розвиток, на основі знань, професійно значущих якостей та

здібностей, професійних умінь); 3) інтеграція у педагогічне та соціальне суспільство (самореалізація).

На нашу думку, останній пункт для майбутніх спеціалістів є найскладнішим і неможливим без допомоги практиків дошкільної освіти. Тому метою даного дослідження є перевірка ефективності розвитку професійної компетентності студентів у ознайомленні дітей з природою в співпраці з дошкільними навчальними закладами.

Для більш успішного формування професійної компетентності майбутніх вихователів ми задіяли методистів, вихователів та психологів ДНЗ. Творча група у складі досвідчених спеціалістів створила умови для допомоги у професійному зростанні студентів. Студенти прийшли на практику з суттєвою теоретичною базою знань, яку вони отримали в стінах університету. У ході роботи групи створився творчий клімат, оскільки педагоги виступали генераторами ідей, а студенти розвивали їх, враховуючи власний досвід. У процесі професійного й особистісного спілкування вихователя актуальним залишається вміння викликати повагу дітей та батьків, донести свої вимоги та передати знання, розв'язувати конфлікти. Отже, особливу увагу майбутніх фахівців було зосереджено на формуванні комунікативного компоненту. Психолог дитячого закладу під час проведення тренінгу «Комунікативна компетентність сучасного вихователя» поставила за мету актуалізацію уявлень учасників групи про важливі особистісні якості, що сприяють ефективному та безконфліктному спілкуванню; розширення знань про особливості невербального спілкування; формування навичок комунікативної компетентності та групової взаємодії; зниження емоційного напруження.

За час участі у творчій групі студенти розробили плани та заклали основу екологічних проєктів для дошкільників «Вода – життя», «Пташки – санітари лісу», «Оберегайте джерела», «Екологічний пост», «Подорож краплинки», «Дари лісу». Спираючись на власний невеликий досвід, молоді фахівці під наглядом наставників розробили і виготовили дидактичні ігри природоохоронного змісту: «Оціни вчинок», «Екологічний ланцюжок», «Чисте

озеро», «Дивна Крапелька», «Чиста річка». Студенти мали змогу організувати екскурсію до осіннього парку для дітей старшого дошкільного віку, де використовували з вихованцями різні види діяльності: рухливі ігри екологічного змісту, спостереження за об'єктами природи, бесіди та дидактичні ігри. Ураховуючи потреби майбутніх вихователів, творча група задіяла широкий спектр форм та методів роботи: лекції проблемного характеру, лекції-вікторини, конференції, які сприяли формуванню критичності мислення, розвитку власної позиції щодо поставленої проблеми; а також ділові ігри та тренінги. Особлива увага була надана організації самостійної пошукової діяльності студентів. До пошукових педагогічних засобів віднесені діалоги, дискусії, рольові імітаційні ігри, аналіз конкретних педагогічних ситуацій.

Результати експерименту показали ефективність співпраці вищого та дошкільного навчального закладу у розвитку професійних компетентностей майбутніх вихователів. Упродовж дослідження відбулися якісні зміни у світогляді студентів, що виявилися у підвищенні інтересу до природи рідного краю та активній природоохоронній діяльності. Майбутні фахівці продовжують співпрацювати з дитячими закладами у екологічному вихованні дошкільників, ініціюють створення екологічних стежин, керують працею дітей в природі та беруть участь у інших спільних заходах.

Недаремно такі форми роботи застосовуються, наприклад, у Німеччині. Німецька педагогічна освіта передбачає два ступені навчання – теоретичний і практичний. Склавши державний екзамен, студент не має права працювати і не одержує диплома без проходження рефендаріату – дворічного стажування перед складанням другого державного іспиту. Це забезпечує вищий рівень підготовки спеціалістів освіти [5].

Вихователь для дошкільників є носієм зразків поведінки та ставлення до навколишнього світу, еталоном для формування їх власної екологічної компетентності. Отже, важливість особистої екологічної свідомості, та на її основі, культури, для майбутнього вихователя є беззаперечною. Професійна ж компетентність полегшить та покращить навчально-виховний процес, особливо

у сучасних умовах дошкільних навчальних закладів. Виходячи із зазначеного, найбільш сприятливими, на нашу думку, умовами для розвитку і формування професійної компетентності майбутніх вихователів у ознайомленні дітей з природою є розробка оригінальних, екологічно направлених форм роботи, які залучають студентів до самостійної еколого-педагогічної діяльності в період навчання у вищому навчальному закладі, і використовуються в подальшій роботі з дітьми. Підвищенням рівня своїх знань, кваліфікації, компетентності повинні займатися не лише самі майбутні педагоги та їх викладачі, а й методисти дошкільних закладів, досвідчені вихователі. У результаті такої взаємодії сформується інтегральна характеристика, що визначає здатність вирішувати професійні проблеми і задачі, що виникають у реальних ситуаціях взаємодії з педагогами освітніх установ, з використанням знань, професійного і життєвого досвіду, цінностей і схильностей.

Ставлення людини до навколишнього середовища залежить здебільшого від міцності фундаменту первинних екологічних знань, емоційних відносин до природи, сформованих у дошкільному віці. Стосовно цього визначальну роль відіграє підготовленість вихователя дошкільного закладу у справі розвитку екологічної культури підростаючого покоління. З огляду на сказане, вища освіта повинна бути націлена в майбутнє, на розвиток життєво важливих екологічних компетентностей студентів, формування у них екологічної культури, нових способів екологічного мислення і діяльності. Однак для досягнення відповідного рівня професійної компетентності варто застосовувати якомога багатший арсенал методів і форм роботи, щоб у першу чергу викликати зацікавленість студентів у вивченні природного довкілля та сформувати у них активну позицію щодо екологічного виховання дошкільників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія: підручник для студ., аспір. та молодших викл. вищих навчальних закладів / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 557 с.

2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / Наук. редактор та упорядник О.Л. Кононко. – 2-ге вид., випр. – К.: Світич, 2008. – 430 с.

3. Беленька Г.В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання: монографія / Г.В. Беленька. – К. : Світич, 2006. – 304 с.

4. Валентьєва Т. І. Компетентнісний підхід як засіб модернізації змісту освіти / Т. І. Валентьєва // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки : збірник / [редкол. М.О. Носко]. – Вип. 38. – Чернігів: Чернігівський держ. пед. ун-т ім. Т.Г. Шевченка, 2006. – С. 102-104.

5. Гаврило О.І. Підготовка вчителя початкової школи в Німеччині / Олена Іллівна Гаврило, Лідія Миколаївна Гаврило // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми: видавництво СумДПУ, 2014. – № 9 (43). – С. 133-140.

6. Грановська Т. Роль вихователя у формуванні екологічної свідомості дітей дошкільного віку / Т. Грановська // Наукові записки НДУ ім. М.Г. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2013. – № 5. – С. 129-133.

7. Деда В.М. Основні аспекти підготовки фахівців дошкільного профілю до формування екологічної компетенції у дітей дошкільного віку / В. М. Деда // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2012. – №1. – С. 144-149.

8. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И. А. Зимняя. – М.: Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.

9. Концепція неперервної екологічної освіти в Україні / Міністерство освіти і науки України // Інформаційний збірник МОН України. – 1995. – № 4. – С. 3-25.

10. Кот Н. про сучасні підходи до екологічного виховання дошкільників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbu.gov.ua/Portal/Socgum/VIrd/201011/12.pdf>. – Назва з екрана.

11. Лисенко Н.В. Деякі аспекти вирішення проблеми еколого-педагогічної підготовки фахівців дошкільного профілю у світовій науковій думці / Н.В. Лисенко // Збірник удосконалення професійної підготовки спеціалістів дошкільного профілю / упоряд.: Л. В. Артемова, Н. В. Лисенко. – К., 1996. – С. 93-107.

12. Лисенко Н.В. Теорія і практика екологічної освіти: педагог-дошкільник / Н.В. Лисенко. – К.: Слово, 2009. – 400 с.

13. Стецюк К. В. Формування екологічної культури фахівців вищої аграрної школи: Монографія / К. В. Стецюк. – Луганськ : Вид-во Елтон-2. – 2011. – 212 с.

14. Ярославцева М.І. Майстер-клас – ефективна форма підготовки студентів до екологічного виховання дошкільників / М. І. Ярославцева // Вісник Глухівського державного педагогічного ун-ту. Педагогічні науки. – Вип. 16. – Глухів, 2010. – С. 103-106.